

POGLED V ZGODOVINO PEDAGOGIKE: FRANC PEDIČEK

ANGELCA ŽEROVNIK⁵

Ključni pojmi: *specialna pedagogika, pedagogika, avtobiografske zgodbe, politika, znanost, osebe s posebnimi potrebami*

Key words: *special pedagogics, pedagogics, autobiographical stories, politics, people with special needs*

Povzetek

V prispevku predstavljam temeljni teoretski prispevek dr. Franca Pedička k pedagogiki, k specialni pedagogiki in spomine na posvet na Bledu (leta 1983). Dotaknem se našega pogovora za prvo številko revije Vzgoja ter obujam spomine tudi na interakcije sodelavcev na Pedagoškem inštitutu.

Abstract

My article presents the basic theoretical contribution of dr. Franc Pediček to pedagogics, to special pedagogics and my memories of a conference in Bled (in 1983). I write briefly about our interview for the first issue of the Vzgoja magazine. I also recall memories of the interactions of the Pedagogical Institute's co-workers.

Avtobiografske zgodbe

Z dejstvi iz neposrednega zgodovinskega obdobja po 2. svetovni vojni se še marsikdo noče spogledovati. Veliko je bolečih spominov, strokovnih zablod, ki narekujejo sramežljiv umik. Pogled v to obdobje pa nam omogoča boljše razumevanje sedanje vzgoje in izobraževanja. Življenjska in strokovna 'zgodovina' dr. Franca Pedička je poučno in napeto branje. Objavljena je v štirih knjigah: *Tek in tekališče mojega življenja* (2004), *Iz vodnjaka spominov* (2004), *V močniku revolucije* (2005) in *Moja hoja za pedagogiko* (2006).

Včasih se je treba zazreti v prednike (genetika), v družinske člane in bližnje na življenjski poti (vpliv okolja) ter seveda v svoje delo (lastna aktivnost). Prav takšno smer sporočanja najdemo v knjigah Franca Pedička.

Pri branju se sprašujemo o vzgojnih vplivih, ko pa se oziramo na prehojeno avtorjevo pot, se zrcalijo osebe in dogodki, ki so ga zaznamovali, ter številna strokovna in znanstvena dela v slovenski pedagogiki. V Pedičkovih knjigah najdemo tudi spoštovanje ter ljubezen do pedagogike in pedagoškega dela.

⁵ Angelca Žerovnik (roj. 1944) je doktorica defektoloških znanosti in upokojena znanstvena sodelavka *Pedagoškega inštituta* v Ljubljani. Ukvarja se z raziskovalnim in svetovalnim delom ter andragoškim izobraževanjem. Je avtorica mnogih člankov in več knjig.

Če hočemo delovati v vzgojeslovju, moramo biti dobri opazovalci, 'odprti' za prepoznavanje bistvenih stvari in dogodkov ter prepoznavati globlja hotenja v človeku in v svetovnem dogajanju. Prav to človek začuti ob branju Pedičkovih zadnjih štirih knjig. Zaustavila bi se predvsem ob knjigi *Moja hoja za pedagogiko*. Povzetek z opredelitvami dela, ki je izčrpen pregled in ocena Pedičkovega znanstvenoraziskovalnega in drugega dela, je objavljen v knjigi na straneh 265–280, pripravljen pa je bil ob prijavi za vstop v družbo akademikov *Slovenske akademije znanosti in umetnosti*. Je najbolj verodostojna in izčrpna predstavitev, ki jo je z avtorjem pripravil akademik prof. dr. Anton Trstenjak. Namen mojega prispevka pa je spodbuditi pedagoško strokovno javnost, zlasti mlajše pedagoge, k branju temeljnih del slovenske pedagogike, ki pa so izšla v samozaložbi.

Nekoč so nas učili, da je najbolj poučna pedagogika življenjskih zgodb; odkritih, razmišljajočih, v refleksiji ali ob zaokrožitvi življenjskega dela. *Moja hoja za pedagogiko* ni dolgočasna teorija, temveč napeto, razburljivo življenje in delovni boj avtorja, ob čemer mojstrsko prikazuje teorijo in prakso v slovenski pedagogiki v preteklih petdesetih letih.

Priprava 'iz življenja'

Da človek postane dober pedagog, je potrebna priprava 'iz življenja'. Liki matere, očeta, stricev in tet, pa tudi bratov, sestra in bližnjih sorodnikov se zrcalijo v človekovi osebnosti. Z izjemno tankočutnostjo avtor prepozna lastnosti teh ljudi, ki so ga življenjsko zaznamovali.

V pedagoškem uku

Tudi učitelji, zlasti nekateri, šolska klima, sošolci in sosedje robijo življenjsko zgodbo posameznika. Skozi najstniška leta, upornost pubertete in adolescence se ni lahko prebiti. Potreben je učitelj – vzgojitelj, ki zasveti kot bleščeč obok. Pediček jih prepozna v osnovnošolskem, gimnazijskem in visokošolskem obdobju: »In s to dragoceno dediščino sem stopil v svoj pedagoški poklic. Kakšna sreča in kakšna blagodejna pobuda za predano in iskreno delo, čeprav družbeno okolje ni bilo po meri mojih misli, prepričanj in želja. A ta 'manko' mi je nadomestil pedagoški ogenj, ki mi ga je v duši in poklicni zavesti prižgal naš nepozabni profesor doktor Stanko Gogala. Kot govornik, predavatelj, učitelj je bil čarovnik opazovanja in luščenja pomenskih ovojev besedam in mislim.« (Pediček, 2006) Spomin in hvaležno priznanje je velika vrlina, ki jo zmorejo redki. Pediček je to zmožel.

Tudi pri sodelavcih, ko spomin ni ravno prijazen, se lušči pedagoška modrost, češ: kolikor se spominjam, je zatorej bil zame eden temeljnih očitkov od nezadovoljnežev in kritikov tale: »Kar naprej nas prehitevaš ter drviš v nove in nove problematike, snovi, smeri, področja, a ob nobenem se kaj dosti ne ustaviš in jih

v pripadajoči obravnavi ne utemeljiš!» (n. d.) Poglobljeno teoretično raziskovalno delo v poznejših letih in po upokojitvi je dopolnjevalo marsikatero manjkajoče delo iz zgodnejšega prehitvajočega raziskovalnega obdobja.

V strugi slovenske pedagogike

Nekateri poudarki iz struge slovenske pedagogike so kot univerzalna iztočnica za tiste, ki vstopajo ali pa so že v pedagoškem poklicu. Mišljenjske določnice so bile osnova za teoretske smeri: od terminološkega opredeljevanja, semantičnih analiz do usmeritve v antropološko pojmovnost in pojasnjevalnost: »To črto določa danes paradigmatični lom znanosti od naravoslovnega mehanicizma do antropološkega humanizma. Pedagogika je ena prvih in osrednjih znanosti, ki to današnjo razvojno zahtevo mora spoštovati in uresničevati.« (n. d.)

Na širokem polju stroke je bilo potrebno znanstveno zamejevanje, ker različne strokovne, znanstvene discipline obravnavajo pojave in procese s svojih tematskih vidikov in določenosti. Na drugi strani pa je potrebna integrativnost ali globalnost hkrati. Kako zamejevati in integrirati, je pogosto vprašanje znanosti, dr. Pediček je to predstavil z antropološkim pristopom. »Vodenje otrok, mladih in odraslih v mišljenjsko, doživljajsko in vrednostno osvobajanje je temeljno poslanstvo pedagogike.« (n. d.) Ta misel bi sodila tudi v današnji koncept vzgoje.

Politika in znanost

V izobraževalni sistem oz. v vzgojno usmeritev se vedno vtika politika z mogočimi in nemogočimi reformami. S kritiko koncepcije šolstva se je Pediček postavil na čelo obravnavanja šolske reforme, ki se je napajala iz socialistične pedagogike. To mu je povzročilo izolacijo na raziskovalni poti, preprečevanje objav in širše blokiranje njegovega izredno aktivnega udejstvovanja na številnih pedagoških področjih. V svojem delu je sledil človeku, družini, šoli, družbi, pajdeji in znanosti. »Tako pri vsajanju človeka v moj pedagoški kozmos nikakor ne gre le za človeka kot družbeno-politično mislečo ter delujočo bitje, temveč zanj še predvsem kot bistvujoče-bivajočo postavko vsega 'bios'. Iz tega pa za izhod v vrednujoče ali aksiološko bitje. Podobno me družina kot celica družbe ne zanima preveč. Bolj družina kot človeško bivajočnostna in delujočnostna 'cella' njegovega osebnostnega uresničevanja in vrednostnega samoodločevanja ... Torej družina kot celica sobivanja in sodelovanja oz. kot pedagoški eksistencial, šola pa kot funkcionalno-oblikujoče okolje mlade generacije.« (n. d.)

Teoretično delo je bilo dobro podprto tudi s prakso. V šoli za starše je Pediček prekrižaril dobršen del Slovenije. Družbo, ki nam je zgodovinsko dodeljena, smo v nekem smislu prisiljeni sprejeti, lahko pa je nezaželena, sporna in nadležna: »Ob vsakem mišljenjskem koraku mi je šlo za pluralizem, svobodnost in demokratičnost, svobodo človeka nasproti prisili nad njim.« (n. d.)

»Pajdejo sem vedno razlikoval od edukacije, to je vzgoje v bivajočnostnem in eksistenčnem pomenu besede. In le-to od vzgoje v operativno-uresničujočem se pomenu, to je v najožji pomenskosti ali v koncepciji, pojmovalnosti operative, prakse.« (n. d.) Zato se pri pajdeji pojavi teza o vzgoji kot funkciji človeka in individualna, to je antropološka pedagogika.

»Nobena realiteta ali resničnostna pojavnost človeškega duha se ne more razvijati in napredovati brez celovite refleksije o sebi, to je brez znanosti. Tako in enako brezpogojno velja tudi za vzgojo na vseh njenih izčlenjenih pojmovalnih ravneh.« (n. d.)

Delovni kosi

Obravnavanje problemov in vidikov je tako obsežno, da ga tu ni moč ustrezno predstaviti. Delo v srednji, višji in visoki šoli, na akademiji in fakulteti prinaša veliko vsebinskih kosov in srečanj. K temu le avtorjeva pomenljiva misel: »V vsakem dijaku sem iskal tisto, kar je v njem vrednega in dobrega, ne pa spornega in manj vrednega,« (n. d.) česar v današnjem času tako manjka v šolstvu.

Čeprav Pediček govori, da se ni ukvarjal z metodiko, pa je iz opisa njegovega obsežnega proforskega delovanja tudi le-ta dobro razvidna. In to tista prava, ki je je vesel vsak dijak. Pri vsem spremljanju dela ne moremo mimo kalvarije v različnih ustanovah, ki nam je v nekem smislu domača še danes, na drugi strani pa oddaljena kot znanstvena fantastika. Človeško služenje političnemu režimu ima neverjetne razsežnosti in vpetosti. Tudi to spoznanje iz preteklosti je dobro za današnji čas, da se kaj takega ne bi ponovilo.

Praske in boji

Nadzor nad vsem in vsakim prodornejšim mislecem je bil v povojnem obdobju boleč. Pa ne gre za kontrolo in popravljanje strokovnih napak, ampak za nujna soočenja z nezrelo socialistično stvarnostjo. Danes bi gotovo enoglasno pritrdili mislim Pedičkovega koreferata na Bledu (1971) *Vzgoja kot funkcija človeka*, ko je ob kritiki tedanje družbe odločilno pripomogel k trem zgodovinskim nalogam: vzgojno-izobraževalno delo je vrnil šoli in njenim ljudem, pedagoško misel njeni imanenci in vzgojo človeku.

Več posluha za človeka in vzgojo so v tistem obdobju imeli na drugih strokovnih področjih. Ob političnih udarcih se je Pediček branil z interdisciplinarno oblikovanim posvetom in ugotovitvijo: »Pravična in značilna je ugotovitev, da so ljudje vseh drugih poklicev pri nas mnogo bolj glasni, kakor so ljudje pedagoškega poklica, to je ljudje, ki delajo ali v vsakdanji vzgojno-izobraževalni praksi po šolah in zavodih ali na področju znanosti. Opažamo lahko, kako že leta in leta govore o vprašanih tega vedno bolj občutljivega delovnega, strokovnega in družbenega torišča vsi drugi več in bolj 'izvedensko' kakor pedagogi sami ... Korenine tega so

globlje.« (n. d.) Kaj vse se je skrivalo pod socialistično pedagogiko?! Predmeta vzgoje (človeka) žal ni bilo v njej. Kakšna škoda je bila narejena Slovencem, ker so ljudje zaradi svoje majhnosti, a vplivnosti v politiki ohromili in utišali delo prodornega misleca in izredno dobrega praktika.

Če hočemo bolje razumeti povojno dogajanje pri nas, moramo prebrati knjigo Angele Vode (2004), in če hočemo spoznati zablode šolskih reform, moramo brati dela Franca Pedička. Kot je zapisano v sinteznem prikazu: »Osrednji pedagoško-teoretski dosežek Franca Pedička je gotovo znanstveno utemeljen upor enoumju slovenske socialne (socialistično-samoupravne in marksistične) pedagogike, ko je postavil na blejskem posvetu slovenskih pedagogov l. 1971 temeljno antropološko tezo, da je vzgoja funkcija človeka, ne (samo) funkcija družbe, politike, ideologije.« Bled pa se je ponavljal še leta 1983.

Umestitev specialne pedagogike

Pri osebah s posebnimi potrebami sta bila pomen in vloga antropološke pedagogike v današnji pedagoški teoriji in praksi povsem odrinjena vse do posveta *Teorija in praksa vzgoje, izobraževanja, usposabljanja in izpopolnjevanja otrok, mladostnikov in odraslih z motnjami v telesnem in duševnem razvoju* na Bledu leta 1983. Že pri pripravah na posvet je bilo v Sloveniji veliko nasprotovanja (iz političnih krogov), da dr. Franc Pediček pripravi prispevek *Specialna pedagogika – sistemski položaj in sistemska sestava*. Tik pred posvetom sem bila celo opozorjena iz Beograda, da dr. Pediček na tem posvetu ne sme sodelovati. Naročilo sem vzela na znanje, a dr. Franca Pedička iz seznama predavateljev nisem izločila. Ker sem trdno stala za novo paradigmo integracije, ki se je takrat že začrtala v Evropi, je referat ostal kot osrednji prispevek specialni pedagogiki. Prevezela sem odgovornost nase in v vsako delovno skupino umestila predstavnika *Pedagoškega inštituta*, da bi lahko preprečili morebitne neprijetnosti na samem posvetu. Ta ukrep se je pokazal za utemeljenega, posvet je bil s skupnim sodelovanjem korektno izpeljan, nato pa izdan tudi zbornik posveta, dolg 753 strani (Žerovnik, 1983).

Dr. Franc Pediček se je v svojem prispevku (Pediček, 1983) lotil dveh vprašanj:

1. kje je v sistemu teorije vzgoje in izobraževanja mesto specialne pedagogike;
2. kakšna je notranja sistemska sestava specialne pedagogike.

Gre torej za razčlenitev in pojasnitev položaja ali mesta specialne pedagogike v sistemu današnje teorije vzgoje in izobraževanja, torej za analizo in določitev njenega položaja v zadevnem mikrosistemu, zatem pa za razčlenitev in pojasnitev njenega notranjega sistema ali mikrosistema, torej za vsebinsko zgradbo njenega disciplinskega (pod)sistema.

V preteklosti, kot tudi še danes, je obča pedagogika zanemarila specialno pedagogiko, ki obravnava osebe s posebnimi potrebami. Tako se je in se še specialna

pedagogika uvršča pod defektologijo, rehabilitacijsko pedagogiko, zdravstveno pedagogiko in podobno.

Izziv za novo paradigmo v znanosti po Lockovem empirizmu je dr. Pediček začutil tudi za razvoj posebnih znanosti, z razvijanjem njene obče ravni v tako imenovanih metateorijah.

Na praktični ravni (kar je danes aktualno) ni mogoče uresničiti integracije in inkluzije brez ustrezne znanstvene umestitve. Postavil je vsebinske zahteve po stvarnih izhodiščih, dialektiki občega, posebnega in posameznega, totalnosti klasifikacije, strukturnosti znanosti, interdisciplinarnosti in bivanjski permanentnosti. Osebe s posebnimi potrebami se obravnavajo na podlagi refleksije (nepovezanost med medicino, socialnim področjem, vzgojo in izobraževanjem), ne pa stvarnosti.

»Delovni oris sistematizacije današnje teorije vzgoje in izobraževanja je nujno potreben zato, da lahko najdemo mesto specialne pedagogike v sistemu današnje zelo razširjajoče se interdisciplinarno snovane metateorije vzgoje in izobraževanja. To je tem bolj pomembno, saj že odkritje systemskega položaja prinaša mnogo pomembnih spoznanj o naravi in vlogi specialne pedagogike. Temeljni sistematizacijski znak pri tem pa je: dialektika splošnega, posebnega in posameznega,« poudarja dr. Pediček (n. d.). V okviru tega oblikuje tudi štiri eksplikacije.

Pedagogiko prizadetih tako deli: na obči ravni (meta)teorijo vzgoje in izobraževanja prizadetih otrok; na posebni ravni defektologijo prizadetih otrok, vzgojno-izobraževalno svetovalno delo za prizadete otroke; na posamezni ravni pa pedagogiko telesno prizadetih, pedagogiko duševno prizadetih, pedagogiko čutilno prizadetih, pedagogiko govorno prizadetih, pedagogiko vedenjsko in osebnostno prizadetih, pedagogiko večsmerno prizadetih.

Ne pozabi niti na pedagogiko otrok, ki so na meji normalnih razvojnih možnosti. Tudi tu na obči ravni opredeli (meta)teorijo, na posebni defektologijo in vzgojno-izobraževalno svetovalno delo, na posamezni pa metodiko in didaktiko vzgojno-izobraževalnega dela z otroki.

Naš pogovor

Ko sem povabila dr. Pedička k sodelovanju za prvo številko revije *Vzgoja*, je najprej izrazil dvom in zaskrbljenost ob predstavitvi v rubriki *Naš pogovor*. Pogovor predstavlja nekakšen prerez njegovega dela, zato je predlagal možnost spremembe in dopolnitve pri predstavitvi in vprašanjih. Zlasti pri predstavitvi mi je konkretno predstavil svoja dela in dokumente o imenovanjih. Ni želel, da bi bilo kar koli izpuščeno. Nastala je naslednja predstavitev: »Dr. Pediček, v slovenskem vzgojno-izobraževalnem in pedagoškoteoretskem prostoru ste do upokojitve veljali za eno priznanih osebnosti. Več področjem ste zasnovali in razvijali teoretske in operativne osnove, npr.: šolskemu svetovalnemu delu in

šolski pedagogiki v njegovem okviru; družinski, adolescentni, domski, športni, etično-moralni in spolni vzgoji in pedagogiki ter industrijski pedagogiki, pedagoški informatiki in pedagoški terminologiji. Ob šolskem svetovalnem delu sta bili predvsem zadnji dve tematiki predmet vašega pedagoškega raziskovanja. Bili ste dolgoletni profesor psihologije in filozofije na bežigranski in drugih ljubljanskih gimnazijah. Profesor pedagogike in psihologije na *Visoki šoli za telesno kulturo* (današnji *Fakulteti za šport*) in nekaj časa predavatelj istih dveh predmetov na *Akademiji za glasbo* in *Akademiji za likovno umetnost*; predavatelj šolskega svetovalnega dela na *Oddelku za pedagogiko Filozofske fakultete v Ljubljani*, direktor *Pedagoškega inštituta pri Univerzi v Ljubljani*, predsednik *Zveze pedagoških društev Slovenije* in iskan predavatelj doma, v bivši državi in tržaškem zamejstvu. Obsežna in pestra je vaša publicistična žetev. Bili ste 'hišni' predavatelj na strokovnih srečanjih, seminarjih, posvetih in kongresih pedagogov ter drugih šolskih delavcev. Ustvarjalno pedagoško pot teoretika in praktika pa so vam začeli preprečevati politiki v začetku svinčenih let, ko ste se na *Drugem posvetu slovenskih pedagogov* na Bledu leta 1971 zavzeli za socialnoantropološki koncept vzgoje nasproti vsiljevanemu družbenemu ideološko-političnemu. Zaradi tega ste bili povsem odrinjeni iz pedagoške in šolske javnosti ter dosledno omejevani in preprečevani v predavateljskem ter publicističnem delu. Posledice tega niso bile 'vesele' in nedolžne. Danes ste v pokoju, a še vedno ste sredi svoje 'hoje' za antropološko pedagogiko in vrednotno vzgojo. Bi nam hoteli nekoliko odpreti 'kamrico' svojih spominov?« Ko nato sledijo vprašanja iz predstavitve, nam dr. Pediček v odgovorih nazorno oriše svojo strokovno in življenjsko pot. Menim, da je bil to eden od osrednjih intervjujev, ki je bil realiziran v času izjemne ustvarjalnosti dr. Pedička.

Tudi v slogovnem smislu je dr. Pediček želel poenoten slog pisanja, prizadevala sem si, da so se predstavitev, vprašanja in odgovori približali njegovemu jezikovnemu izražanju.

Spomini na njegov čut do sočloveka v stiski

Kot sodelavec je imel čut za sočloveka. Ko se je sodelavki mag. Danici Golli v gorah smrtno ponesrečil sin, je prišel k meni in predlagal kakšen teden skupnega dela z Danico. Vedel je za možnost pogovora med nama, saj sem tudi sama v tem času pogosto zahajala v gore. Materinstvo pa je bilo tudi moje pomembno poslanstvo.

Bil pa je tudi odločen zagovornik mojega raziskovalnega dela o procesih integracije, v okviru katerega je bil leta 1983 tudi organiziran posvet in izdan zbornik, zaradi česar naj bi me odpustili iz službe. Podrobnosti o tem mi niso znane, saj sem za te zahteve (politikov) izvedela več let kasneje, ko so politični viharji že pojenjali.

Viri in literatura

- Pediček, Franc (1983): Specialna pedagogika – sistemski položaj in sistemska sestava. V: *Zbornik posveta Teorija in praksa vzgoje, izobraževanja, usposabljanja in izpopolnjevanja otrok, mladostnikov in odraslih z motnjami v telesnem in duševnem razvoju*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, str. 31–62.
- Pediček, Franc (2004): *Tek in tekališče mojega življenja*. Ljubljana: samozaložba.
- Pediček, Franc (2004): *Iz vodnjaka spominov*. Ljubljana: samozaložba.
- Pediček, Franc (2005): *V močniku revolucije*. Ljubljana: samozaložba.
- Pediček, Franc (2006): *Moja hoja za pedagogiko*. Ljubljana: samozaložba.
- Vode, Angela (2004): *Skriti spomin*. Ljubljana: Nova revija.
- Žerovnik, Angelca (ured.) (1983): *Zbornik posveta Teorija in praksa vzgoje, izobraževanja, usposabljanja in izpopolnjevanja otrok, mladostnikov in odraslih z motnjami v telesnem in duševnem razvoju*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Žerovnik, Angelca (1999): Dr. Franc Pediček. V: *Vzgoja*, letnik I, številka 1, str. 18–24.
- Žerovnik, Angelca (2009): Pogled v zgodovino pedagogike. V: *Vzgoja*, letnik XI, št. 43, str. 22–24.